

La família artesana en el sector del calçat. El cas del sabater Mateu Pujadas Estrany (s. XIX - s. XX)

XV JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Miquel Pieras Villalonga
Historiador
mpierasv@gmail.com

Paraules clau: Mateu Pujadas, família, calçat, sabater, artesanía, indústria, Inca.

Resum. *Aquesta comunicació estudia un personatge cabdal en la història del primer terç del segle XX a Inca. És Mateu Pujadas: important empresari de la indústria del calçat i primer batle d'Inca durant la II República. S'intentarà posar un poc més de llum sobre la genealogia i l'àmbit familiar en el qual va néixer i créixer Mateu Pujadas. L'anàlisi dels avantpassats i les relacions familiars que es varen teixir a l'entorn de Pujadas poden ajudar-nos a conèixer millor les relacions familiars que creaven els sabaters a Inca..*

Keywords: Mateu Pujadas, family, footwear, shoemaker, craftwork, industry, Inca.

Abstract. *This paper examines a key figure in the history of the first third of the twentieth century in Inca. Mateu Pujadas is an entrepreneur in the footwear industry and the first mayor of Inca during the Second Republic. I will try to put a little more light on the genealogy and the family in which he was born and raised Mateu Pujadas. The analysis of the ancestors and family relations that were woven around Pujadas can help us better understand the family relationships that created the shoemakers in Inca.*

1. Introducció

L'any 2009 es va presentar un primer estudi sobre la trajectòria política i empresarial de Mateu Pujadas Estrany (1869-1937).¹ Amb aquell estudi es va donar a conèixer la seva tasca com a primer batle de la II República i com a propietari d'una important fàbrica de calçat que va funcionar a Inca amb força

¹ M. Magdalena Payeras i Antònia Llobera: "Mateu Pujadas Estrany. Primer batle de la II República i empresari sabater", a *X Jornades d'Estudis Locals*, 2009, 259-272.

empenta durant el primer terç del segle XX. Ara, amb aquesta comunicació, intentam conèixer amb més detall i profunditat les relacions familiars que generaren els avantpassats i els coetanis de Mateu Pujadas Estrany. Intentarem demostrar que aquestes relacions familiars tengueren una destacable influència a l'hora que Mateu Pujadas es convertís en un artesà i industrial del calçat al final del segle XIX. Allò que ja es va confirmar pel cas de l'empresari del calçat Antoni Fluxà² creim que serà aplicable per a Pujadas. És a dir, situant la família en un espai físic i en un entorn econòmic i posant en relació els veïnats més propers es pot veure que l'anàlisi de la família adquireix un valor cabdal per entendre el funcionament de la societat de l'època. La família transmetia valors, coneixements, riquesa i estratègies fonamentals per assegurar la supervivència i en alguns casos la millora de les condicions de vida de les persones. Com en el cas d'Antoni Fluxà, el taller que rep Mateu Pujadas i que transformarà en una fàbrica serà, sobretot, una empresa formada per familiars i heretada dels seus avantpassats.

Per a l'elaboració del treball s'han utilitzat diverses fonts. Les més emprades han estat els registres parroquials de baptisme, matrimonis i defuncions entre 1745 i 1915 de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major d'Inca i de l'Arxiu Diocesà de Mallorca. Aquests registres ens han permès reconstruir els arbres genealògics de la família de Mateu Pujadas, així com conèixer la professió d'algunes persones quan els padrons de població no existien. De l'Arxiu Històric Municipal d'Inca s'han consultat els padrons de població de 1865, 1868, 1885 i 1900, el Cadastre de 1783, l'Amillament de 1860 i les matrícules industrials de 1854, 1868, 1869 i 1870. A més, s'ha realitzat una entrevista oral a la néta de Mateu Pujadas, Joana Capellà Pujadas (14-3-1936).

2. Els avantpassats de Mateu Pujadas Estrany

2.1. La família Pujadas

Els avantpassats paterns de Mateu Pujadas, segons hem pogut determinar fins ara, tenen un denominador comú: són pagesos. La referència més antiga que sustenta aquesta afirmació ens diu que el 1843 Antelm Pujadas Company (nascut el 1769) era llaurador i estava casat amb Maria Bennàssar de la vila de Muro. Els pares d'aquest Antelm eren Mateu Pujadas (nascut el 1747) i Margalida Company, i els seus padrins, nascuts a principi del segle XVIII, eren Antelm Pujadas i Margalida Ferrer. Si ens acostam més en el temps, sabem que el padrí de Mateu Pujadas era Mateu Pujadas Bennàssar (nascut el 1804) i la padrina, Maria Mateu Grau de Biniarroi (Mancor de la Vall), els quals també eren llauradors, almanco el 1865. Aquest mateix any sabem que el pare de Mateu Pujadas, Maties Pujadas (nascut el 1832), també era llaurador.

Les referències a avantpassats pagesos no acaben en els parents més directes. Sabem que els germans del seu padrí ho eren, pagesos. El 1865 i el 1885 sabem que Antoni, Magdalena i Margalida Pujadas Bennàssar viuen al camp i estan empadronats com a jornalers.

Per les dades recollides fins ara hem d'apuntar que, a partir de la dècada dels 60 del segle XIX, alguns membres de la família Pujadas comencen a treballar en alguns oficis artesanals. Ho comencen a fer d'una forma intermitent i durant uns anys apareixen com a artesans i uns altres com a pagesos. Això s'observa quan, per exemple, el seu pare en els registres parroquials i en els padrons de població del 1865 apareix registrat com a teixidor, el 1868 com a llaurador, el 1867 com a sabater i llaurador, i el 1869 com a sabater. El seu conco Mateu Pujadas (nascut el 1836) apareix registrat entre 1867 i 1874 com a teixidor i llaurador, i el seu conco Antelm (nascut el 1830) des de 1869 apareix registrat com a teixidor.

2 Miquel Pieras i Baltasar Perelló: *Antoni Fluxà Figuerola. 1853-1918. Família, indústria i formació*, Inca, 2002, 25-27.

2.2. La família Estrany

Sembla que els avantpassats de Mateu Pujadas per part paterna des del segle XVIII fins a mitjan segle XIX s'havien mogut dins el món de la pagesia. En canvi s'observa que els avantpassats per part materna s'han mogut dins el món de l'artesania des del segle XVIII. Quan Maties Pujadas, pare de Mateu, es casa amb Antònia Estrany Reus (nascuda el 1843) es farà seu un llegat artesanal del món del calçat que es remuntava a moltes generacions. Sabem que el padrí matern de Mateu Pujadas, Pere Miquel Estrany, àlies *Blay* (nascut el 1821), era sabater el 1843, que figurava com a mestre sabater a la matrícula industrial de 1868 i, per tant, no era un simple oficial, sinó que tenia un taller propi. El repadrí matern de Mateu Pujadas i el seu pare, Pere Miquel (nascut el 1786?) i Antoni Estrany³ respectivament, també eren sabaters a final del segle XVIII i a principi del segle XIX. Estam davant una vertadera saga d'artesans formada pels Estrany i amb la qual els Pujadas es relacionen a partir del matrimoni el 1865 entre Maties Pujadas i Antònia Estrany, pare i mare de Mateu. És aleshores quan el pare de Mateu es casa, quan entra en contacte amb una saga de sabaters, la dels Estranys. A més, la seva dona, Antònia Estrany Reus, té diversos germans o cunyats que també es dediquen a la fabricació de calçat: Margalida Estrany Reus (nascuda el 1845) està casada el 1885 amb el sabater Ramon Marquès Prats; Pere Miquel Estrany Reus (nascut el 1848) sabem que és sabater i el 1880 figura a la matrícula industrial com a mestre sabater; Jaume Estrany Reus (nascut el 1852) també és sabater segons els padrons de població de 1872 i 1885.

3. Els familiars de Mateu Pujadas Estrany: sogres, cunyats, germans, fills i néts

El 1865 els pares de Mateu Pujadas es casen i formen una família que s'integrarà dins la saga artesanal i sabatera dels Estrany. Així doncs el seu fill Mateu disposarà d'un ric patrimoni econòmic i de coneixements que li permetran assolir amb èxit la fabricació de calçat primer per vendre'l dins un mercat local i més tard a tot Espanya.⁴ Però aquest patrimoni que provenia dels Estranys va ser completat amb una nova aliança en forma de matrimoni amb una família també artesana. En aquest cas Mateu Pujadas Estrany es casa amb Joana Aina Ferrer Torrens el 1894. Qui són els seus sogres? Doncs, els seus sogres són Joan Ferrer Beltran (nascut el 1829) i Magdalena Torrens Tortella, i es dediquen al sector de la pell, però en aquest cas a la fabricació de basts, selles i guariments per a les bísties en un taller. Segons el padró de 1868 estava situat al carrer del Mercat, número 18. Joana Aina Ferrer té germans que sabem que es dedicaren al sector del calçat. En concret Rafel Ferrer era sabater segons el padró de 1885, Margalida Ferrer va ser cosidora a la fàbrica del seu cunyat, i Magdalena Ferrer va tenir un fill, Miquel, que va ser administratiu a la fàbrica del seu conco.

Mateu Pujadas va tenir dues germanes i dos germans. La germana gran fou Maria, que va néixer el 1867. Es va casar el 1890 amb Joan Verd Coll, que era algutzir. El 1885 Joan Verd, abans de casar-se, vivia amb la seva mare vídua i un germà, Josep, teixidor. De casats, Maria i Joan

3 Aquest Antoni Estrany degué néixer a mitjan segle XVIII. No sabem res d'ell de forma segura. Podria ser el mateix Antoni Estrany àlies *Blay* que apareix registrat en el Cadastre de 1783 com a propietari d'uns béns mobles, corral, gerreria i una quarterada de terra al Camí de Ciutat?

4 "Al començament del segle XX Mateu Pujadas va instal·lar la primera fàbrica de Goodyear a Mallorca. Per aquest motiu va tenir una vaga de sis mesos perquè els obrers van pensar que la seva feina, amb la nova maquinària, s'havia acabat. Quan va poder convèncer-los es van adonar que cada parell de sabates que feien es convertiren en sis, la qual cosa els va permetre començar el proveïment a la Península, ja que abans tan sols se servia al mercat insular. Aquest va ser el principi d'un gran desenvolupament industrial a la ciutat d'Inca." M. Magdalena Payeras i Antònia Llobera: "Mateu Pujadas...", 270.

varen anar a viure a sa Pobla. La germana petita, Margalida, va néixer el 1874 i es va casar el 1901 amb Josep Llabrés Tortella, que era guàrdia civil. El matrimoni va anar a viure a Mataró. Pere Miquel, el seu primer germà, va néixer el 1872, però no sabem res d'ell, segurament degué morir essent un infant. El germà petit, Maties, va néixer el 1876 i es va dedicar, com ell, a la fabricació de sabates i acabà creant, també, una important fàbrica a principi del segle XX. Maties es va casar amb Magdalena Morro Ramon de Lloseta. Alguns dels fills de Maties (Pedrona, Macià, Josep o Margalida) continuaren treballant a la indústria del seu pare o es relacionaren d'una manera o una altra amb la indústria del calçat. Per tant, les germanes de Mateu Pujadas sembla que surten del camí artesanal i industrial perquè es casen amb persones completament desvinculades d'aquest món, i acaben abandonant la ciutat d'Inca. Només el seu germà Maties continua dins el sector del calçat.

Mateu Pujadas va tenir tres filles: Magdalena, Joana i Antònia. Magdalena es va casar amb Josep Albaladejo, que era músic militar. Joana es va casar amb Joan Mayol, que era empleat de banca. Antònia es va casar amb Tomàs Capellà, que era propietari d'una fàbrica de caps de cartró, de les quals subministrava el seu sogre, i llavors fou propietari d'una fàbrica de gel. A la mort de Mateu Pujadas al 1937, dos dels seus gendres, Josep i Joan, intentaren seguir amb la fàbrica del seu sogre, però no se'n varen sortir amb prou èxit. Les filles de Mateu Pujadas no foren dones empresàries. No es posaren al capdavant de la fàbrica del seu pare, tot i que ell els havia proporcionat una educació molt superior a la que en aquell moment s'oferia a la majoria de dones. Magdalena i Joana estudiaren internes a l'escola de les monges franceses del Pont d'Inca, i Antònia estudià amb la mestra local Severa de Madariaga. El llegat industrial de Mateu Pujadas es pot dir que va ser continuat a partir d'un nét, José Albaladejo Pujadas, el qual va crear una destacadíssima marca de calçat, Yanko. La fàbrica d'Albaladejo, durant els anys 70 i 80 del segle XX, va ser capdavantera en la fabricació no sols a l'àmbit mallorquí, sinó també a l'àmbit internacional. Actualment, José Albaladejo i la seva família continuen amb la fabricació de calçat a Inca. Així, si lligam aquest empresari actual amb els avantpassats més remots de Mateu Pujadas que es dedicaren a la fabricació de sabates estariem parlant d'una família sabatera que té les seves arrels, com a mínim, al final del segle XVIII.

Quant a l'organització residencial de les famílies Pujadas i Estrany durant el darrer terç del segle XIX, hem de dir que es repeteixen uns models que havíem estudiat ja per al cas del sabater Antoni Fluxà.⁵ És a dir, la residència de cada una de les famílies no és aleatòria, sinó que segueix uns patrons de proximitat. Es forma un entramat familiar ben integrat per una xarxa de parents que es relacionen per oferir-se ajuda mútua i per desenvolupar activitats econòmiques semblants i complementàries. Per exemple l'any 1885 la família de Mateu Pujadas està formada pels seus dos pares (Maties, sabater, i Antònia) i quatre germans més (Maria de 17 anys, Pere Miquel de 12 anys, Margalida de 10 anys i Maties de 8 anys) que viuen a una casa-taller a la plaça de Sant Domingo, número 7, una casa propietat del seu padrí matern sabater: Pere Miquel Estrany. La casa-taller a la qual viu Mateu Pujadas quan té 15 anys està aferrada a la casa del seu conco matern, Jaume Estrany Reus, que també és sabater com el seu pare i que està casat amb Joana Aina Martorell, que té un fill, Pere Miquel, d'un any. No gaire enfora de la plaça de Sant Domingo, al carrer de Sant Bartomeu, número 86, hi viu la família del seu conco teixidor, Antelm Pujadas Mateu, formada per la dona, Aina Mateu, i els seus sis fills. Molt a prop de la plaça on viu Mateu Pujadas, al carrer d'en Queto 9, hi viu el seu conco fadrí, Mateu Pujadas Mateu, de 48 anys, que és jornaler. Finalment els seus padrins materns, Miquel Estrany Beltran

5 Miquel Pieras i Baltasar Perelló: *Antoni Fluxà Figuerola. 1853-1918...*, 29-30.

i Margalida Reus Gamundí, viuen al carrer del Comerç, número 13, que no està gens enfora de la plaça de Sant Domingo.

4. Conclusions

- Les relacions familiars tengueren una destacable influència a l'hora que Mateu Pujadas es convertís en un artesà i industrial del calçat a final del segle XIX
- El taller de calçat que rep Mateu Pujadas dels seus avantpassats, i que posteriorment transforma en una fàbrica, serà, sobretot, una empresa formada per familiars.
- Els avantpassats paterns de Mateu Pujadas, segons hem pogut determinar fins ara, tenen un denominador comú: són pagesos. Però a partir de la dècada dels 60 del segle XIX alguns membres de la família Pujadas comencen a treballar en alguns oficis artesanals. Ho comencen a fer d'una forma intermitent.
- Els avantpassats per part materna, els Estrany, s'han mogut dins el món de l'artesanía des del segle XVIII. Quan Maties Pujadas, pare de Mateu, es casa amb Antònia Estrany Reus es fa seu un llegat artesanal del món del calçat que es remuntava a final del segle XVIII com a mínim.
- El 1865 els pares de Mateu Pujadas es casen i formen una família que s'integrarà dins la saga artesanal i sabatera dels Estrany. Així doncs, el seu fill Mateu disposarà d'un ric patrimoni econòmic i de coneixements.
- El patrimoni artesanal que provenia dels Estranys va ser completat amb una nova aliança en forma de matrimoni amb una família també artesana. En aquest cas Mateu Pujadas Estrany es casa amb Joana Aina Ferrer Torrens el 1894, la família de la qual es dedica al sector de la pell, en aquest cas a la fabricació de basts, selles i guariments per a les bísties.
- Les germanes de Mateu Pujadas sembla que surten del camí artesanal i industrial perquè es casen amb persones completament desvinculades d'aquest món i acaben abandonant la ciutat d'Inca. Només el seu germà Maties continua dins el sector del calçat.
- El llegat industrial de Mateu Pujadas es pot dir que va ser continuat per un nét seu, José Albaladejo Pujadas, el qual va crear una destacadíssima marca de calçat, Yanko, a principi del darrer terç del segle XX.
- Quant a l'organització residencial de les famílies Pujadas i Estrany, al darrer terç del segle XIX, s'ha de dir que la residència dels familiars de Mateu Pujadas no és aleatòria, sinó que segueix uns patrons de proximitat. Es forma un entramat familiar ben integrat per una xarxa de parents que es relacionen per oferir-se ajuda mútua i per desenvolupar activitats econòmiques semblants i complementàries.

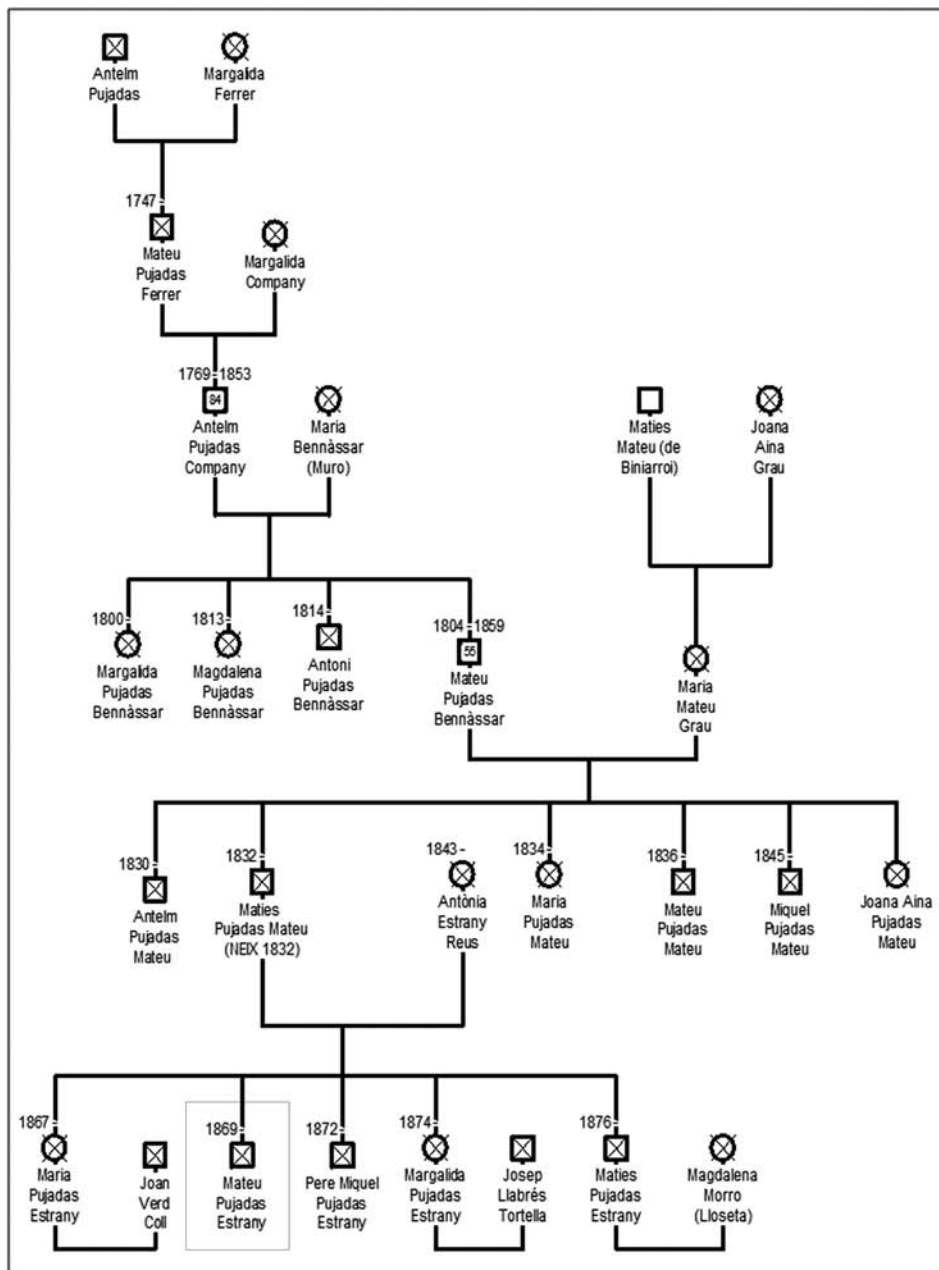

Figura 1. Arbre genealògic dels familiars paterns de Mateu Pujadas Estrany (la data que apareix vora cada nom fa referència a la data de naixement)

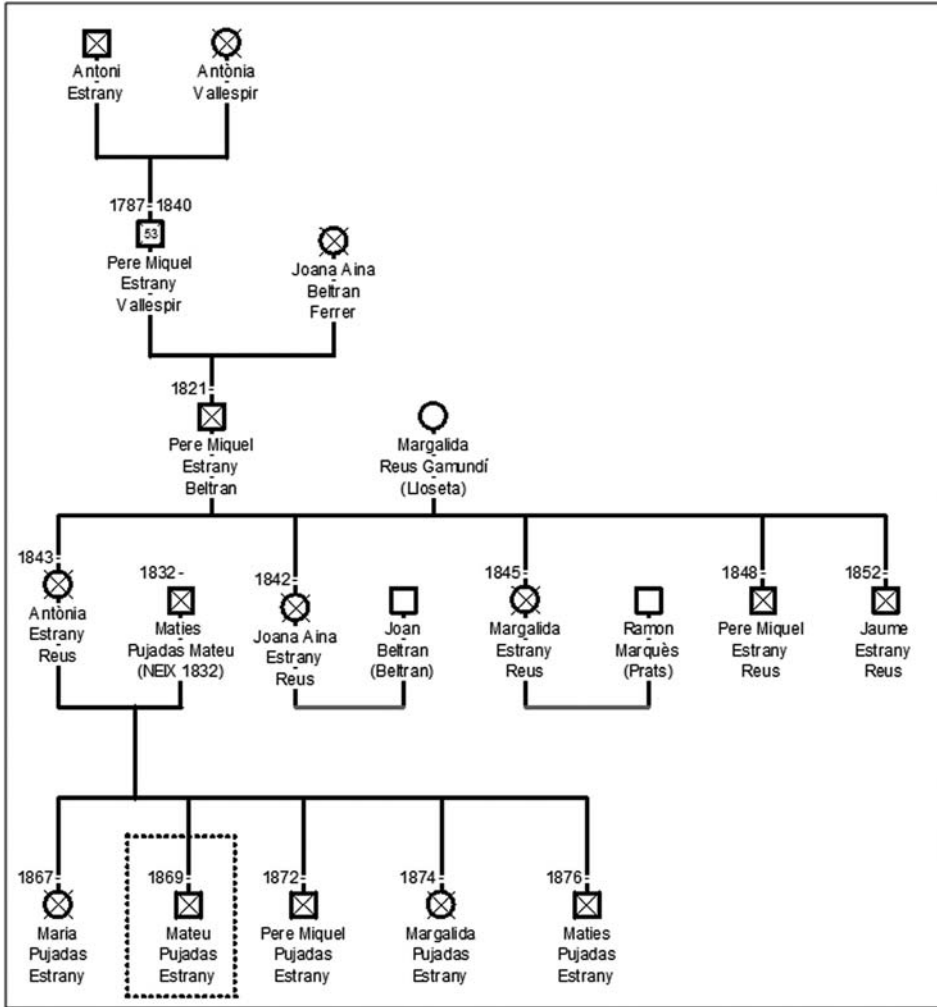

Figura 2. Arbre genealògic dels familiars materns de Mateu Pujadas Estrany (la data que apareix vora cada nom fa referència a la data de naixement)

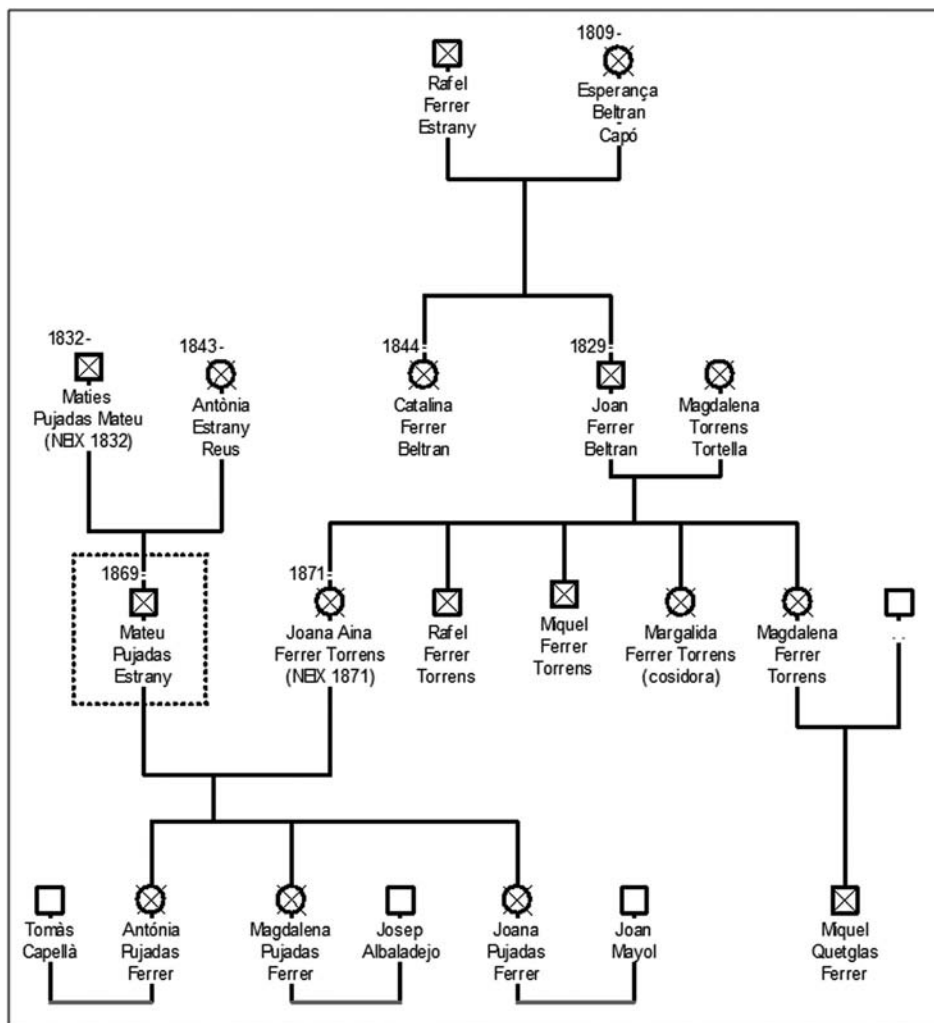

Figura 3. Arbre genealògic dels fills i de la dona de Mateu Pujadas Estrany (la data que apareix vora cada nom fa referència a la data de naixement)